

CENTENARIO NACIMIENTO
CARDENAL **TARANCÓN**
1907-2007

WWW.CARDENALTARANCÓN.ORG

TARANCÓN I LA GUERRA CIVIL

Crisi i coherència de la seua consciència religiosa

Burriana, 11 de maig de 2007.

José M. Martín Patino, president de la fundació Encuentro

Els detractors de Tarancón invoquen amb èmfasis el seu entusiasme franquista. José Guerra Campos, en els seus escrits¹, l'inclou fins i tot en el grupet d'eclesiàstics pronazis. S'ha tractat així de minar la seua autoritat religiosa i sinceritat patriòtica. Com que vaig tenir ocasió de tractar-lo diàriament durant dues dècades, vull aprofitar aquesta ocasió que generosament em brindeu per a fer veure la coherència i el sentit profund de la llibertat que va demostrar aquest líder religiós de l'Església a Espanya.

A primera vista pot sorprendre que la mateixa persona defensara alhora i durant tota sa vida la legitimitat de l'alçament militar i fins el nom de la croada quan va haver d'enfrontar-se el règim totalitari i defensar la llibertat de l'Església enfront dels darrers governs del franquisme crepuscular. Pretendre agrupar-lo entre els falangistes o grups de clergues més lliurats a la influència del nazisme, frega la calúmnia i demostra un greu desconeixement de la personalitat que estudiarem.

1. Discursos contraris, però no contradictoris.

A causa de una felïç coincidència, va haver de pronunciar-se públicament en l'homilia davant el rei al temple dels Jeronis (27.11.1975). Havien passat 10 anys de la clausura del Concili Vaticà II. Durant eixa dècada, els bisbes espanyols havien formulat ja un corpus doctrinal millor definit, exigit pels ràpids canvis del món sociocultural i polític. En l'homilia a què ens referim, va ser fàcil exposar una síntesi d'aquests ensenyaments ja assumits plenament per la Conferència

¹ J. Guerra Campos, *L'Església a Espanya (1936- 1975)*, "Uns pocs clergues van estimar oportú mostrar una identificació major i sense reserves. Així, elñ consiliario Enrique i Tarancón en el seu Curs d'Acció Catòlica", (Butlletí Oficial del Bisbat de Cuenca, maig 1986, p.. 59)

Episcopal Espanyola. Les idees exposades en l'homilia davant el rei van tenir un ressò sorprenent en tots els mitjans de comunicació del món, especialment als Estats Units, a l'Europa occidental i a Hispanoamèrica, com acredita l'ampli dossier de premsa que vam poder recopilar en aquell moment. El cardenal no es va deixar dur per l'oportunisme. Com a testimoni personal durant el procés de la redacció d'aquesta homilia, puc assegurar que totes les afirmacions d'aquell famós discurs s'acomodaven, àdhuc literalment, als textos conciliars i episcopals. Amb la claredat i el valor que requeria el moment, va haver de proclamar determinats principis que no havien arribat íntegrament a l'opinió pública espanyola a causa de les interpretacions esbiaixades del pensament oficial dominant. Només aquest fet basta per explicar la xocant novetat que va sorprendre llavors als espanyols de l'exili i als grups d'oposició que actuaven dins de les nostres fronteres.

El rei havia proclamat en les Corts que volia ser-ho de tots els espanyols i el cardenal va preparar un discurs purament de l'Església que poguera ser entès per tots. Calia dissenyar les noves relacions entre l'Estat laic i una Església sense poder polític. Tinguem en compte que el dia de l'homilia, 27 de novembre, sota el govern d'Arias Navarro ningú podia reclamar una nova Constitució democràtica com la que va arribar a la seua aprovació. La jerarquia catòlica no podia oblidar la reacció del govern en el cas Añoveros i els propòsits de continuïtat franquista que el president Arias havia manifestat a l'opinió pública en diverses ocasions.

Reproduïm literalment el paràgraf principal d'aquest discurs que sintetitza, al meu parer, les majors novetats: 1. "Els membres de l'Església d'Espanya són també membres de la comunitat nacional i senten molt viva la seua responsabilitat com a tals. Saben que la seua tasca de treballar com a espanyols i d'orar com a cristians són dues tasques distintes, però gens contraposades i molt coincidents". 2. "Són molts els que hi tendeixen la mà cap demanant-li el que l'Església no té ni és missió seva donar, perquè no disposa de res d'això. L'Església només pot donar molt més: el missatge de Crist i l'oració". 3. "La fe cristiana no és una ideologia política ni pot ser identificada amb cap d'aquestes, atès que cap sistema social o polític pot esgotar tota la riquesa de l'Evangeli ni pertany a la missió de l'Església presentar opcions o solucions concretes de Govern en els camps temporals de les

ciències socials, econòmiques o polítiques. L'Església no patrocina cap forma ni ideologia política i si algú utilitza el seu nom per a cobrir els seus bàndols, està usurpant-lo manifestament”².

Aquests eren els principis que Tarancón considerava nuclears per a acabar amb el “problema religiós” que tant de mal havia causat en la governació d'Espanya durant els tres darrers segles. Així van semblar entendre-ho les més de mil cartes i telegrames amb les quals els exiliats espanyols felicitaven el cardenal durant les setmanes següents.

Quina va ser la primera reacció pública del cardenal davant l'aplaudiment tan nombrós a la seua homilia? Pensar en els que en aquell moment semblaven haver-se convertit en minoria política i dur al seu ànim la convicció que la doctrina conciliar responia més adequadament a les demandes socials i polítiques. El president de la Conferència Episcopal no podia desaprovechar l'ocasió que li oferia el discurs d'obertura de la XXIII Assemblea Plenària de la Conferència Episcopal, celebrada dues setmanes més tard, el 15 de desembre de 1975. Sabia bé Tarancón que en eixa minoria de discrepants figuraven alguns bisbes influents en el primer govern de la monarquia, com es va demostrar després davant el referèndum de la nova Carta Magna. Convenia deixar clar que el text de l'homilia no s'havia apartat gens ni mica del magisteri eclesiàstic, ni tampoc substancialment els ideals defensats pels bisbes de 1936.

Comptava amb l'experiència del Concili. Ell mateix ho va expressar en les frases següents: “Com a resultat del procés creixent, es va accentuant cada vegada més la real diferència entre la societat civil i la comunitat eclesial... L'evangeli és una oferta històrica de gràcia feta per Déu als homes de cada cultura i de cada generació i requereix per tant l'acceptació lliure per part d'aquests: la qual cosa vol dir que no pot ser imposat sense més, com a norma de convivència civil per cap autoritat humana, ni a través de cap estratègia política. Li és prou a l'Evangeli per a transformar les consciències i projectar la seua llum sobre les

² Vicente Enrique i Tarancón, *El compromiso de la Iglesia con la Patria*, Edición del Arzobispado de Madrid, 1975, p. 4 i 5.

estructures socials i polítiques que han de ser creades i moderades per la consciència ciutadana.”³

Fins i tot avui dia no deixa de sorprendre'ns l'esforç del cardenal per defensar els seus antecessors de 1936. Situa aquest aclariment ni més ni menys que en el primer paràgraf del seu discurs inaugural: “Una figura autènticament excepcional ha omplert quasi plenament una etapa llarga –de gairebé quaranta anys– a la nostra pàtria. Etapa iniciada i condicionada per un fet històric transcendental, la guerra o croada de 1936 i per una presa de postura clara i explícita de la jerarquia eclesiàstica espanyola amb documents de divers rang, entre els quals sobreix la Carta Col·lectiva de l'any 1937.”⁴

I, com solia fer, apel·la a la seua experiència personal: “Jo era sacerdot quan es va implantar la República a Espanya. I havia recorregut quasi totes les diòcesis espanyoles com a propagandista d'Acció Catòlica, membre de la coneguda com Casa del Consiliario, quan va començar la contesa de 1936. I vull dir ara que, prescindint de l'estil personal d'aquella Carta Col·lectiva que descobria fàcilment el seu autor, el seu contingut no podia ser altre en aquelles circumstàncies històriques.”⁵

Quasi amb les mateixes paraules havia defensat la famosa Carta Col·lectiva de 1937 al Cercle Catòlic de París, la vesprada del 7 de maig de 1973, quan va explicar als intel·lectuals francesos, allí presents, l'oportunitat d'aquell missatge de l'episcopat espanyol a tots els bisbes catòlics del món. La mateixa afirmació tornarà a repetir-la per escrit 10 anys més tard en un breu estudi publicat per Plaza y Janés en 1985.⁶ Ara no som capaços d'imaginar el coneixement restringit de la situació social i política que posseïa un sacerdot, com Don Vicent, als seus 23 anys en 1930, quan va ser nomenat coadjutor organista de la parròquia de Vinaròs. I el descobriment que fa en 1933 a Madrid i al recórrer la majoria de les diòcesis espanyoles per a llançar els seglars a una nova militància apostòlica dins

³ Discurs d'obertura de l'Assemblea Plenària de l'episcopat 15, desembre de 1975, pàgina 2. Arxiu de la Conferència Episcopal.

⁴ Ibidem, pág 1.

⁵ Ibidem.

⁶ España nuestro siglo, I. *Democracia 1975-1985*, edit. Plaza y Janés, Barcelona 1985, capítol sobre *La Iglesia*

de l'Església. Probablement no estava al corrent del que es coïa en les altes esferes del Vaticà amb la mediació del nunci Tedeschini i el cardenal Vidal i Barraquer, en les seues converses amb el president Alcalá Zamora i els republicans moderats. Resulta notòria, tanmateix, la moderació i el respecte d'aquells bisbes de 1931 a l'autoritat legítimament constituïda.

Tarancón va percebre el pensament dominant en la comunitat catòlica que s'expressava clarament i sense matisos: "A Espanya la Monarquia representa la tradició, i eixa tradició és essencialment catòlica."⁷ Aquest sentiment els compartia de manera ferma gran part del clergat. La Conferència de Metropolitans va guardar un silenci absolut durant aquest temps sobre els projectes de la Constitució republicana. No arribaven a l'opinió pública les diferències entre Segura i Vidal Barraquer respecte a l'estratègia de l'Església. A les anàlisis de Batllori, Arbeloa i Ma. del Carmen de Frías García devem el coneixement d'aquells intents fallits. Entre els propòsits de la Primera República, havia figurat també la separació de l'Església i de l'Estat, però no es van provocar tantes estridències. A principis de 1931 la cosa havia canviat de forma espectacular. En realitat la Primera República va ser, en aquest sentit, molt menys extrema. El silenci dels metropolitans als anys trenta no deixa de ser significatiu. Indueix a pensar que els bisbes o bé eren incapaços de posar-se d'acord sobre el que calia dir, o, el que és més probable, escoltant els consells de Roma, creien que l'Església necessitava actuar amb prudència en uns moments de tanta incertesa política. Van pensar potser deixar-ho per a quan la Constitució estiguera ja aprovada, a la fi de 1931.

Entretant, el cardenal Segura, des del seu exili de França, no podia contindre la seua impaciència i es va llançar a publicar una Carta Pastoral, en nom de tots els bisbes, "sobre el projecte de Constitució i deures dels catòlics" que duu data de 25 de juliol 1931. No queda clar si es refereix a l'Informe Osorio o a l'avantprojecte de la comissió parlamentària presidida per Luis Jiménez de Asúa.

Els historiadors donen importància al fet que la primera versió fóra publicada pel diari integrista *El Siglo Futuro* del dia 15 d'agost, quan el document

⁷ Hilario Yaben, *¿Monarquía o República?*, Madrid, 1931, pàg. 111-112.

està datat el 25 de juliol. No és menys greu que aquesta versió del periòdic integrista, per ser la primera versió coneguda, fóra reproduïda per diversos periòdics catòlics. A aquest fet s'afegia una altra versió publicada per *La Gaceta del Norte* de Bilbao, publicada el 16 d'agost amb un text notablement distint del que havia donat a conèixer abans *El Siglo Futuro* i que ara estava datat el 10 d'agost. Aquest darrer text va ser el que es va reproduir en el butlletí oficial de l'arxidiòcesi de Toledo i el que va aparèixer precisament a Tarragona el 14 d'agost. Podria existir un cert interès que Vidal i Barraquer el coneguera després de ser publicat. Sabem, per altra banda, que la versió de *La Gaceta del Norte* procedia de Gomá, llavors bisbe de Tarazona, i futur successor de Segura en l'arxidiòcesi primada.

Mostra una actitud dura i fermament condemnatòria. Totes les qüestions que s'aparten del magisteri pontifici són durament rebutjades. Segura no dubta a recordar als diputats catòlics i als directors dels periòdics catòlics "que estan greument obligats en consciència" a defensar els drets sacrosants de l'Església. I gosa demanar a tots "els fills de l'Església catòlica a Espanya [...] que han d'actuar en la via pública amb prudent decisió i energia, lluitant incansablement *pro aris et focis*, pels seus altars i les seues llars". Però en cap moment gosa recomanar la desobediència civil i l'objecció de consciència, com fan ara alguns eclesiàstics. Segura no sabia que, amb la seua pastoral considerada per ell com col·lectiva, irritaria encara més els ànims dels constituents. De fet, com va demostrar Javier Tusell, el text suposadament analitzat per Segura era molt més obert que l'aprovat pels constituents. La pregunta és òbvia: Va ser possible en aquell moment una negociació que duguera a un *modus vivendi* en les relacions entre l'Església i els republicans? S'haguera convertit en guerra civil la revolta cívica militar sense l'ajuda entusiasta de la jerarquia eclesiàstica? La pastoral de Segura va ser almenys inoportuna i sembla que va contribuir a disminuir les possibilitats existents. El document va ser qualificat pel nunci Tedeschini de "equivocat" i "causa de desprestigi per a l'Església". Per a Vidal, mancava del "bàlsam de suavitat i mansuetud". Segons l'informe de Vidal al cardenal Pacelli del nou de setembre d'eixe any 1931, estava ja convingut el retorn a Espanya tant de Segura com de Múgica, però tal acord havia quedat sense efecte a causa de la detenció del Dr.

Justo Echeguren, a qui en passar la frontera se li van confiscar uns documents que comprometien legalment Segura per qüestions econòmiques.⁸

La tònica general entre la jerarquia eclesiàstica va ser d'acatament al nou poder constituït, i es va avançar fins i tot a les instruccions de la nunciatura. En privat els prelats es mostraven pessimistes i desesperançats, cosa que no significa necessàriament que foren agressius antirepublicans. Fins i tot bisbes amb fama d'intransigents com el de Barcelona, Manuel Irurita, van recomanar al clergat que s'abstinguera de barrejar-se en conteses polítiques, i l'arquebisbe de Valladolid, Gandásegui, una diòcesi conservadora, va insistir que la doctrina catòlica havia consagrat des de feia temps la necessitat d'acatar els poders constituïts. Fins i tot algunes associacions catòliques catalanes raonaven en els seus missatges el desig que una República que "havia nascut sense guerra civil, sense violències ni lluites fratricides, visca per al bé comú i la prosperitat nacional i atraga el major reconeixement de tots els ciutadans... Déu guarde la República".⁹

Amb tot, Álvarez Tardà observa que "el conjunt de l'esquerra va preferir considerar les actituds catòliques extremistes com les més representatives. Calia preguntar-se per què es va muntar una croada contra Segura i se'l va posar com exemple de clericalisme regnant en l'Església espanyola i no es va decidir, per contra, donar publicitat i acollir de grat el clergat disposat a conviure pacíficament dins de la república."¹⁰ Com és sabut, el grup amb més pes que va renunciar a defensar la Monarquia i va acceptar la República era liderat per Vidal i Barraquer, que va mantindre una certa esperança en les promeses d'Alcalá Zamora i va ser en tot moment recolzat pel nunci Tedeschini. Estava lligat al grup *El Debate* amb qui compartien l'interès per lluitar des de la legalitat republicana.

En les opinions arreplegades per Tarancón quan al·ludeix als seus freqüents viatges per les diòcesis espanyoles sens dubte predominava el pessimisme. Hi havia, al meu judici, una gran incapacitat per a comprendre no un règim republicà rabiosament anticlerical, sinó al que avui entenem per democràcia liberal. Els

⁸ Vegeu l'obra de Ma.del Carmen de Frías, p.177.

⁹ ABC 18 i 22.4.1931.

intents de separació entre l'Església i l'Estat que els oferia la història d'Espanya no tenien res d'exemplars. Eren més aviat de fallida de la nostra medul·la històrica. Per altra banda, els laicistes no trobaven altre camí que la bel·ligerància anticlerical. Álvarez Tardío ho posa en relleu al començament del seu estudi: "La segona República Espanyola va brindar a l'esquerra republicana i al seu principal aliat polític, el Partit Socialista, el moment que durant dècades havia estat esperant per a fer realitat els seus somni de progrés i modernitat. La idea de progrés depurada i adaptada a les dues grans exigències del discurs ideològic dels grups d'esquerres, l'oposició a la Monarquia, i la negativa a reconèixer algun valor positiu a la història de l'Estat constitucional en l'Espanya del vuit-cents¹¹".

El jove Tarancón, en els seus correrries de 1933 a 1936, va comprovar sens dubte que la majoria del clergat i dels seglars que assistia als cursos d'Acció Catòlica, havien arribat al límit de la seua tolerància amb l'ofensiva republicana. És natural que pronosticava, deixant-se dur del més profund pessimisme: l'enfrontament fratricida, segons ell apreciava, estava arribant a ser *inevitable*.

Com observa Álvarez Tardío, "la solució final del problema religiós depenia de com es traslladara a la Constitució el concepte de revolució republicana. La possibilitat que la llei fonamental es convertira en un instrument de fiscalització política al servei d'uns pocs sota pretext de vetlar pels interessos de la revolució; açò era el que desconcertava tots els intel·lectuals, republicans independents i conservadors que s'havien imaginat una altra cosa."¹²

Tinguem en compte que els discursos del Centre Catòlic de París, (7.5.1973), l'homilia davant el rei en l'església dels Jeronis (27.11.1975) i el d'obertura de la XXIII Assemblea Plenària dels bisbes (15.12.1975) s'enquadren en els anys dramàtics dels governs de Carrero Blanco i d'Arias Navarro, quan ni en les Corts franquistes podia pensar-se en la possibilitat de reconèixer les llibertats d'expressió i religiosa i on es pretenia convertir en dogma la Llei Orgànica de l'Estat aprovada per referèndum en 1966. L'Església d'Espanya per boca de

¹⁰ Manuel Álvarez Tardà, *Anticlericalismo y libertad de conciencia*, Madrid 2002, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, p 92.

¹¹ Manuel Álvarez Tardío, opus cit., p.11.

Tarancón demanava l'organització d'un Estat modern i lliure amb el qual poguera entendre's una Església lliure. Ací residia la coherència d'eixos dos discursos de Tarancón contraris entre si, però no contradictoris. Calia fer balanç del positiu i del negatiu i tornar pàgina seguint les demandes legítimes del poble i de l'Església. Al cardenal no li corresponia demanar una nova carta magna, però el seu discurs s'orientava en eixe sentit. Per això s'explica l'oposició tossuda els franquistes que en cas dels eclesiàstics era tan greu que demostraven una actitud d'indiferència davant la doctrina del Concili i una maldestra oposició a la modernitat. La coherència de Tarancón l'havia dut a la valentia d'optar clarament pel futur. Els fets mateixos basten per a desfer les acusacions de traïció i de frivolitat, llançades sense escrúpol contra ell per molts polítics i no pocs eclesiàstics.

2. A la llum de l'experiència pastoral en la postguerra.

Si el malestar general dels catòlics que va anar percebent Don Vicent els anys anteriors a la guerra el van dur a un cert fatalisme, la dura experiència fratricida i la nova situació pastoral va anar agusant el seu judici crític respecte al règim implantat. "La revolta militar no semblava a tots *providencial*. Defensàvem que es tractava no només d'una *guerra justa* —es donaven complidament les raons que proposaven els teòlegs per a justificar una rebel·lió contra l'autoritat— sinó una *guerra santa*."¹³

El primer any i mig de la guerra el va passar a Galícia, en la ciutat de Tui. "Va ser llavors quan van començar els anomenats *passejos* al mateix Tui. Pel que es deia, era una praxi *normal* en tota Galícia. El més greu al meu parer és que per una pietat estranya involucraven l'Església en eixos procediments."¹⁴

Allí va tindre notícia del seu gran amic i col·lega Emilio Bellón, que havia aconseguit instal·lar-se a Burgos amb un grup de joves catòlics compromesos amb la revista catòlica *Signo*. Va ser convidat per aquest a compartir uns dies de reflexió. Anota amb especial èmfasi dues primeres impressions desagradables per

¹² Manuel Álvarez Tardío, opus cit., p. 151.

¹³ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de Juventud*, p. 196.

a ell, com a home d'Església. Apuntem la primera tal com ell la narra: "Un detall curiós que jo vaig poder presenciar durant la meua permanència a Burgos demostra, amb major eloqüència que tots els raonaments, el clima religiós patriòtic de la reraguarda nacional. S'aprofitava sempre qualsevol circumstància propícia per a exaltar l'esperit religiós i patriòtic de la població. Un triomf de les armes nacionals donava ocasió per a celebrar un tedèum, seguit d'una manifestació patriòtica. Els nacionalistes havien alliberat una capital de província – no recorde quina– i es va organitzar el corresponent tedèum a la catedral, en el qual va oficiar el senyor arquebisbe, seguit d'una gran manifestació –hi anaven milers de persones– que va desembocar en la plaça on estava la Capitania General. Davant les aclamacions entusiastes del públic van eixir a la balconada el capità general –era el general Ponte, si no recorde malament– i el senyor arquebisbe, acompanyats d'altres autoritats i es van veure obligats a dirigir la paraula als manifestants.

Va parlar en primer terme el capità general. Les seues paraules moderades van ser com una oració. Va donar gràcies a Déu perquè ajudava 'descaradament' les forces nacionals. Va demanar que el poble espanyol conservara la seua fidelitat a la fe i a l'evangeli, per a continuar mereixent la protecció del Senyor. I va acabar dient que eren les essències religioses, consubstancials a la nostra pàtria, les que podien superar l'estat d'abatiment en què ens trobàvem i aconseguir el veritable ressorgiment d'Espanya.

Les paraules de l'arquebisbe van tindre un caràcter estrictament militar i guerrer. Va ser una autèntica arenga en la qual demanava al poble que donara suport als militars per a vèncer definitivament els 'enemics de Déu i de la pàtria'.¹⁵ I comenta espontàniament: "A pesar que havia viscut eixe mateix clima de guerra santa a Galícia, no puc negar que em va sorprendre el canvi de papers entre el capital general i l'arquebisbe. Em feia l'efecte que era una barata molt perillosa i que podria implicar-nos greus dificultats per al futur".¹⁶

¹⁴ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de Juventud*, p. 197.

¹⁵ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de Juventud*, p. 229.

¹⁶ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de Juventud*, Barcelona, Grijalbo, 1984, p. 228-229.

La segona sorpresa li va vindre de la mateixa redacció del semanari d'AC, *Signo*. "Durant una setmana alguns sacerdots i seglars interessats en l'apostolat seglar vam estar reunits en sessió contínua amb els joves. Va ser molt interessant aquesta reflexió. Compreníem tots que de moment era imprescindible mantindre el to religiós patriòtic que reflectia *Signo*. Estàvem a més convençuts que la unitat catòlica era el summe bé en tots els ordres. Perquè l'Estat confessional —defensor de la fe i de l'Església— continuava sent l'ideal, i la nostra actuació patriòtica en aquestes circumstàncies, i fins i tot el nostre suport a la guerra, era un mitjà de restablir després la confessionalitat de l'Estat. Però començàvem a adonar-nos que ni l'Església ni l'Acció Catòlica, que era la seua organització oficial per a seglars, podien ser causa de divisió entre els cristians i fins i tot entre els espanyols. **I corriem el risc de fer impossible la tasca de reconciliació que l'Església hauria d'assumir ineludiblement quan acabara la contesa [...].** El resultat d'aquestes converses es va notar perfectament en les pàgines de *Signo*. Dins del to religiós patriòtic que seguia mantenint s'enfocava ja de diversa manera el futur d'un plànol d'integració de tots [...]. Les circumstàncies serien molt distintes. L'objectiu primari havia de ser la superació dels antagonismes que la guerra havia fomentat, amb una gran campanya de reconciliació nacional."¹⁷

Va poder connectar amb el seu bisbe Félix Bilbao y Urrutia, que s'havia salvat amb el cardenal de Tarragona i residia a Itàlia, a Viterbo. "Segurament necessitaré dels seus serveis per a reorganitzar la diòcesi, en la qual han desaparegut molts sacerdots",¹⁸ deia la carta, contestació del seu bisbe. "Jo, — escriu en els seus *Recuerdos de juventud*— estava molt encaixat en la tasca que realitzava com a membre de la Casa del Consiliari. Però començava a enyorar la meua vida anterior."¹⁹ "La contestació del meu bisbe em va donar el problema solucionat."²⁰

¹⁷ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de juventud*, p. 231.

¹⁸ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de juventud*, 219.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

Va endevinar amb gran lucidesa que l'Acció Catòlica no podia seguir "amb el ritme i orientació que li havia assenyalat Ángel Herrera".²¹ Anys més tard vaig endevinar que sempre que es dirigiria a Ángel Herrera admirava la persona i mantenia certs dubtes sobre la seua gestió en l'apostolat seglar. Algú li va insinuar que si abandonava la Casa del Consiliari faria malbé la seua carrera eclesiàstica. Però ell no se sentia atret pels nomenaments oficials. Se sentia més identificat amb la pastoral directa i amb el poble senzill. El camí de la guerra no conduïa per si mateix a una reconciliació, sinó a una infeudació perillosa de l'Església amb l'Estat. "Vaig prendre doncs la decisió ferma —i així li ho vaig comunicar a Emilio— de tornar a la diòcesi i posar-me totalment a la disposició del meu prelat per a treballar-hi. La veritat és que tots els membres de la Casa del Consiliari, llevat d'Emilio, vam coincidir en la determinació. Acabada la guerra no es va restablir la Casa del Consiliari. Emilio Bellón va ser l'únic que va continuar a Madrid, però com a consiliari nacional dels Joves d'Acció Catòlica."²² Tots van arribar a l'acord que Bellón seguira a Burgos per veure com es podia assolir un moviment catòlic en la zona nacional i que Tarancón de moment se'n tornara a Galícia fins que el seu propi bisbe decidira el seu futur.

Allà, a la diòcesi de Tui, va seguir emprant el seu temps en els sermons i conferències que li encarregaven amb freqüència i allà es va decidir la seua vocació d'escriptor. Va publicar un llibre de meditacions, *Jesús, Maestro de apóstoles, libro de meditaciones para jóvenes de A.C.* Ja en aquesta primera publicació es revela el seu estil directe i suggeridor. Va tindre un èxit fulminant. Se'n va esgotar la primera edició ràpidament.

"L'èxit que va tindre la meua primera publicació em va donar ànim per seguir escrivint. Tots reconeixien que estava fent molta falta un llibre en castellà sobre l'Acció Catòlica —encara no s'havia traduït a l'espanyol el llibre de monsenyor Civardi— perquè el necessitaven els consiliaris i els seus membres. Ho vaig escriure en molt poc de temps i vaig enviar l'original a Emilio Bellón, perquè ell amb els joves del Consell Superior jutjaren sobre la conveniència de publicar-

²¹ Ibidem

²² V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de juventud*, .p. 220.

lo". Li va posar per títol *La nueva forma del Apostolado Seglar*. La contestació de Bellón per telèfon va ser categòrica: "Hem enviat a la impremta el teu original. Tots estàvem convençuts que omplia un buit".²³ El fullet està datat a Tui el 15 d'agost de 1937 i ocupa 95 pàgines. Va precedir d'un pròleg molt afectuós del bisbe de Tuy. I en una breu nota de l'autor *Al lector*, aclareix humilment que "en l'orientació i ordre d'aquest treball no he tingut cap part, es deu íntegrament al Sr. bisbe, Dr. García y García, que va concebre el programa. Jo m'he limitat a contestar-ne breument les lliçons; just és reconèixer-ho perquè no se m'atribuísca un mèrit que no tinc." Convé anotar bé el títol i l'índex de capítols d'aquest primer fullet que he pogut examinar a la Biblioteca Nacional.

Com que es va esgotar de seguida, Bellón va preparar una altra edició, en la qual segueix figurant com a autor Vicent Enrique i Tarancón, amb el títol *Curso Breve de Acción Católica*, de 272 pàgines en quart, publicat a Burgos l'any següent, 1938. El llibre, molt més extens, introdueix notables novetats destinades a la pràctica dels cercles d'Acció Catòlica. Ací interessen de manera especial les relacionades amb el context polític.

Citem abans tres paràgrafs característics del pròleg redactat i signat per Emilio Bellón: **"L'Acció Catòlica ben organitzada pot ser, i ha de ser-ho, la salvació d'Espanya.** Dels llavis del mateix Romà Pontífex, Pius XI, escoltem aquesta afirmació categòrica els sacerdots de la Casa del Consiliari en la primera audiència especial que SS es va dignar concedir-nos al juliol de 1933."²⁴ Recorda a continuació la intensa acció propagandística que aquests sacerdots havien realitzat per totes les diòcesis d'Espanya i troba a faltar els guions i fullets impresos que no havien pogut editar per falta de temps. "Ho impedia —encara que sembla paradoxal— la normalitat de la nostra vida, en continu anar i vindre pels camins d'Espanya. [Ara] ha estat possible en les anormals circumstàncies que ens ha col·locat la Gloriosa Croada contra els enemics de Crist i de la Pàtria que a la

²³ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de...* P. 227-28. Al mateix Cardenal li falla la memòria, en *Recuerdos de Juventud* al titular aquest primer manual *Curso Breve de Acción Católica*, quan, en realitat, l'exemplar dipositat en la Biblioteca Nacional resa clarament en portada, amb lletres majúscules *La nueva forma del Apostolado Seglar*.

²⁴ *Curso Breve de Acción Católica, 1938, Año Santo en Compostela. II Triunfal*. P. VII.

nostra terra s'està desenvolupant davant l'admiració de propis i estranys".²⁵ Anotem també aquest altre paràgraf que al·ludeix al debat sobre l'Acció Catòlica "pura" o d'activitat exclusivament espiritual i l'Acció Catòlica compromesa com a tal amb el temporal, com si amb això es volguera ja justificar la major extensió del capítol XIII, *La Acción Católica y la Política*. Diu així el paràgraf al·ludit: "Però hi ha catòlics que conceben l'Acció Catòlica solament com a òrgan de defensa dels interessos cristians i pogueren arribar a la conclusió que l'Acció Catòlica no pot tindre raó d'existir en un Estat, com el nostre, que es manifesta catòlic i recolza en els principis immutables de la Religió"²⁶.

No caminaven desorientats. Emilio Bellón semblava haver presentit ja el recel de Franc respecte a les organitzacions catòliques de professionals. Any i mig més tard en el Consell de Ministres del 23 de setembre de 1939 es dissolia la Federació d'Estudiants Catòlics, que era absorbida pel Sindicat Espanyol Universitari (SEU). Segons el Generalíssim, l'Acció Catòlica no tenia raó d'existir en un estat catòlic com l'espanyol. Ho va donar a entendre clarament a la Junta Tècnica d'Acció Catòlica en l'audiència que li va concedir el 10 d'abril de 1940: "Abans calia lluitar contra l'obra dels governs; avui podeu recolzar-vos en el poder per a recristianitzar Espanya, perquè un mateix és l'ideal que ens anima."²⁷ La direcció d'*Ecclesia*, en el seu primer número inaugural en 1941, reproduïa en requadre, al costat de l'editorial, les paraules "en respecte i homenatge al Cabdill".

L'Acció Catòlica pura o "espiritual" va ser defensada per eclesiàstics il·lustres, com el bisbe de Madrid Eijo y Garay, assessor nacional de religió i moral del Front de Joventuts (gener de 1942) i el sacerdot Pedro Cantero Cuadrado (març de 1942), assessor nacional de qüestions morals i religioses d'Auxili Social, obra beneficosocial de Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS.²⁸ No calia que Bellón i els seus joves catòlics del Consell Superior s'avançaren a assenyalar la

²⁵ *Curso Breve de Acción Católica*, pàg. VII-VIII

²⁶ *Ibidem* p. IX.

²⁷ *Ecclesia*, 1 de gener de 1941, núm. 1, p. 2.

²⁸ En 1942 Pedro Cantero publicava a Madrid *La hora católica de España*, per justificar el seu apostolat des d'una tribuna de l'Estat, i allí es declara partidari d'una Acció Catòlica purament ocupada en l'espiritual. Baste el paràgraf següent: Pero si el Apostolado de la Acción Católica no obra ni puede obrar directamente sobre el Estado y sus órganos, esto no empece el que pueda desarrollar este apostolado exclusivamente religioso y

necessitat de les organitzacions catòliques seglars dins de l'Estat catòlic que s'estava forjant?

Però anem a la novetat principal de l'ara capítol XIII que substituïa el XVIII del manual anterior, *Nueva forma del Apostolado Secular*. Ara es titula clarament *La Acción Católica y la Política*, i arreplega algunes idees del que abans s'inclouïa tímidament en la primera edició, sota el títol XVIII menys compromès, *La Acción Católica con relación a algunas Actividades Públicas*. La novetat principal que va escandalitzar José Guerra Campos és el paràgraf titulat **La Acción Católica y la milicia F.E.T. y de las J.O.N.S.**

El 5 d'abril de 1937, el cardenal Pacelli, secretari d'Estat, escrivia a Gomá interessant-se per unes declaracions de Manuel Hedilla, cap de Falange Espanyola, reproduïdes en *Il Messaggero* el dia 26 de març. Ja feia temps que el Vaticà seguia amb inquietud els moviments de Falange i les possibles influències del feixisme en l'entorn de franquista, ara molt influenciat per la presència de Serrano Suñer. Gomá residia a Pamplona i per a sondejar directament i immediatament l'opinió personal de Franco disposava del seu bisbe auxiliar, que vivia a Toledo. En la carta de contestació de Gomá del 20 d'abril reproduïx les paraules de Franco al bisbe auxiliar del primat: "Les declaracions del Sr. Hedilla no tenen cap autoritat. Les seues paraules no reflecteixen la mentalitat de la Falange, que pròpiament està sense prefectura." Deixa el general entreveure en la seua conversa que li agrada l'esperit del requeté tradicionalista, al que li diu *solera de España*; i que aquest "serà sempre un contrapès per a rectificar les orientacions de la Falange en el que poguera tindre de desviació o tebiesa o debilitat en la confessió d'ideals religiosos de l'Espanya tradicional".²⁹

De fet el Generalíssim va haver d'avançar la data del decret d'unificació de milícies al 19 d'abril per les batusses internes dels directius de Falange, que van tindre la seua expressió sagnant en la matinada del 17 d'abril als carrers de Salamanca. Per mitjà d'aquest decret d'unificació, Franco assumia el

moral con los individuos dentro de las mismas instituciones del Estado o de sus órganos". (Pedro Cantero cuadrado, *La Hora Católica de España*, Madrid 1942, ediciones Ruta, p.88.)

²⁹ Arxiu Gomá, vol. 5, CSIC, 2003, p. 191.

comandament directe del partit únic i amb això s'apoderava també de tota l'activitat política del nou estat. Desapareixien les milícies d'Acció Popular de la CEDA i Renovació Espanyola (monàrquics d'Alfons XIII). Sobre la transcendència per a l'Església i per al futur del règim que s'estava implantant, Gomá no sembla veure cap perill, com el de la supressió dels drets d'associació i d'expressió amb les seues conseqüències per a les organitzacions d'apostolat seglar. "És difícil — escriu Gomá a Pacelli el 24 d'abril— ara com ara fer-se càrrec de tot el seu abast. Quant a l'origen del decret, que podria prejudicar els fins que amb ell es persegueixen i l'orientació que pugua prendre la política en el nostre país, hi ha qui assegura que no és aliena la influència d'Alemanya en aquesta unificació, amb la finalitat de donar predomini a Falange, el programa de la qual s'accepta en el Decret i el nom del qual s'ha adoptat com a denominador genèric de la unitat creada. No sembla motiu bastant per adjudicar a la influència estrangera la decisió del general Franco d'unificar les milícies."³⁰

Gomá intentava tranquil·litzar la Santa Seu que no veia les raons en virtut de les quals no s'haguera ni esmentat en la premsa l'encíclica sobre el nazisme, *Mit Brennender Sorge* (14 de març de 1937), en la qual es condemnava el nazisme alemany. Més encara, sorprenia en la Secretaria d'Estat que s'haguera repartit entre els bisbes espanyols la versió castellana d'aquesta encíclica. En l'informe de Goma a Pacelli del 4 d'abril li demanava algun exemplar de la encíclica i monsenyor Pizzardo es va afanyar a enviar-li els exemplars suficients en castellà per a fer-los arribar als bisbes espanyols. I afegia Gomá que "perquè pel biaix que van prenent les coses aquí, i que es trasllueix en les informacions que van adjuntes, no seria sobrer que es començaren a prendre posicions davant de possibles actituds de les autoritats, tenint especialment en compte que hi pot haver alguns elements estrangers que puguen pesar en l'ànim dels dirigents de les coses d'Espanya en un sentit poc acomodat a la trajectòria de la tradició, tan profundament respectuosa amb les coses de l'Església".³¹ L'edició en castellà va ser preparada el 24 d'abril i el primat la va enviar a totes les diòcesis, amb una circular annexa perquè es reproduïra en els butlletins. Tanmateix, pocs dies

³⁰ Arxiu Gomá, vol 5, CSIC, 2003, p. 235.

després, va haver de fer marxa arrere indicant la “no-conveniència de la publicació”. “Els he pregat que diferiren la publicació en els butlletins diocesans.” Per què aquesta contraordre? Pla y Deniel, bisbe de Salamanca, escriu a Gomá el 28 d'abril: “He rectificat el meu criteri primer sobre la publicació de l'encíclica dirigida als bisbes alemanys, perquè m'han arribat algunes referències menys agradables sobre eixe particular. No gose que es publique ni tan sols en els butlletins sense abans temptejar oficiosament la casa gran [per la caserna general del Generalíssim]”.³² El primat va enviar un missatge en llatí a tots els bisbes en el qual els diu: “Corren temps difícils i perillous. No falten greus presumpcions que aquesta encíclica siga mal interpretada al nostre país.”

Potser, es pensava, poguera restar entusiasme a la recepció del decret d'unificació. El diari *El Adelanto*, de Salamanca, havia reproduït el text d'una emissora de la ciutat que censurava durament l'actitud de la diplomàcia vaticana contra el poble alemany. Es denunciava que el Vaticà tinguera eixa actitud tan dura contra el poble alemany quan no ho feia amb altres estats estrangers que segueixen finalitats anàlogues a les del govern del Reich.³³

Per aquells dies de perplexitat en les altes esferes de l'esglésies, Bellón i els seus col·laboradors redactaven el famós capítol XIII del *Curso Breve de Acción Católica*. Es nota clarament el seu entusiasme pel decret, quan escriuen al començament de l'apartat que es refereix a les relacions de l'AC amb el partit únic. “Els partits polítics, que van fomentar la divisió entre els espanyols i que tan funestes conseqüències van produir, ha estat suprimits de la nostra Pàtria. Avui una organització única, dirigida pel cap de l'Estat, reuneix en les seues files tots els espanyols, la Falange Espanyola Tradicionalistes i de les JONS.”³⁴

Les relacions entre l'Acció Catòlica i l'Església s'equiparen a les de l'Església i la comunitat política. “L'acció catòlica és l'acció oficial de l'Església per als seglars; la política és l'acció oficial de l'Estat; entre aquestes dues activitats ha d'haver, com és natural, la mateixa relació que entre les dues societats a les quals

³¹ Arxiu Gomá, vol. 5, CSIC, 2003, p. 33.

³² Arxiu Goma, vol. 5, CSIC, 2003, p. 279.

³³ Informe de Goma a Pacelli, el 30 d'abril. Arxiu Goma, vol. 5, p. 310 i 367.

oficialment representen.”³⁵ Ara bé, “que com el subjecte sobre el qual recauen ambdues potestats sobiranes és un mateix, i com que per altra banda sol esdevindre que una mateixa cosa pertanga, si bé sota diferent aspecte, a una jurisdicció i a l'altra, és clar que Déu, providentíssim, no va establir aquells dos sobirans poders sense constituir juntament l'ordre i el procés que han de guardar en la seua acció respectiva”.³⁶ Les relacions entre l'Església i la comunitat política van ser després desenvolupades pel magisteri pontifici i d'una manera especial, com és sabut, pel concili en la constitució *Gaudium et Spes*, en el número 76. L'equip Bellón-Tarancón traduïen als militants d'AC, de manera simple, la doctrina tradicional, excedint-se una miqueta en les comparances: “És, doncs necessari, que hi haja entre les dues potestats una certa juntura ordenada; juntura íntima que no sense raó es compara a la de l'ànima amb el cos de l'home.”³⁷

La constitució *Gaudium et Spes* i la Conferència Episcopal Espanyola en la seua declaració col·lectiva del 23 de gener de 1973, dedicada a l'Església i comunitat política, posen l'accent en la independència i autonomia de cadascuna de les dues potestats, “cadascuna en el seu propi terreny” i insisteixen en la “sana col·laboració que ha de produir-se entre ambdues. Els dos joves consiliaris Bellón i Tarancón, sumits en un clima triomfalista i de croada, van apel·lar a la comparança escolàstica de l'ànima i del cos, tan en ús llavors per l'episcopat espanyol, que hi trobava una justificació al seu suport a la revolta franquista. Gomá va escriure més d'una vegada que “els enemics d'Espanya havien intentat arrabassar-li l'ànima que era la religió catòlica. Per aquest motiu no podria ser tingut com a espanyol, sinó com a enemic de qui intentara robar-li el seu ésser més íntim i la seua substància històrica com era la religió. Franco mateix va invocar aquesta raó en el seu discurs al primer nunci Cicognani a Burgos (1938). Qui no siga catòlic no pot ser tingut com espanyol.”

Però observem la variant de l'homilia davant el rei en la seua entronització en l'Església dels Jeronis. 40 anys d'intents per un règim de cristiandat o de

³⁴ *Curso Breve de Acción Católica*, p. 237/8.

³⁵ *Curso Breve...*, p. 222.

³⁶ *Curso Breve...*, p. 223.

³⁷ *Curso Breve...*, p. 224.i

nacionalcatolicisme havien dut a l'ànim de Tarancón la seua preocupació, no per la "juntura" com la de l'ànima i la del cos, sinó per l'excessiva intromissió. L'Església solament pot donar "el missatge de Crist i l'oració". Aquest missatge de Crist, que el Concili Vaticà II va actualitzar i que recents documents de l'episcopat espanyol han adaptat al nostre país, no patrocina ni imposa un determinat model de societat. La fe cristiana no és una ideologia política ni pot ser identificada amb cap, atès que cap sistema social o polític pot esgotar tota la riquesa de l'Evangelí, ni pertany a la missió de l'Església presentar opcions o solucions concretes de govern en els camps temporals de les ciències socials, econòmiques o polítiques. L'Església no patrocina cap forma ni ideologia política i si algú utilitza el seu nom per a cobrir els seus bàndols, està usurpant-lo manifestament".³⁸ Mai no s'havia parlat tan clarament a Espanya a favor de la mútua independència i sana col·laboració entre l'Església i l'Estat. Aquells fervors franquistes del jove equip de Burgos en 1938 havien estat clarament superats.³⁹

Si en aquell moment interessava aclarir les relacions de l'Acció Catòlica amb la política, l'episcopat espanyol hauria d'haver fet una reflexió més profunda sobre l'endeutament al que s'estava sotmetent l'esglésies amb el franquisme. Aquest és el pensament central que reflecteix Tarancón en els seus *Recuerdos de Juventud* i a què ens referirem de seguida.

Quan es preparava el nou text d'aquest capítol XIII, existien sospites més que fundades sobre la creixent influència del govern alemany que omplia els quioscs de Salamanca i Burgos i els noticiaris cinematogràfics de propaganda nazista. El Vaticà estava ben informat sobre aquest assumpte i Pius XII mostrava les seues personals reticències per al reconeixement del govern de Franco. Citem un testimoniatge neutral. "El Papa és plenament conscient de la naturalesa d'un

³⁸ Vicente Enrique i Tarancón, *El compromiso de la Iglesia con la Patria*, homilia pronunciada davant el rei al temple dels Jeronis, el 27 de nov. de 1975.

³⁹ José Guerra Campos, en els seus articles reunits sota l'epígraf *La Iglesia en España (1936-1975)*, escriu en la pàgina 64 el següent: "dins d'una comuna adhesió al Moviment en el substancial, va haver-hi inicialment en l'Església dues postures. D'una banda, la jerarquia i la quasi totalitat del clergat i els religiosos –a més d'abstindre's en la discussió sobre fórmules polítiques opinables– van expressar preocupades reserves davant el possible influx d'ideologies paganitzants, com el nacional socialisme alemany, concretament en relació amb la Falange. D'altra banda uns pocs clergues van estimar oportú mostrar una identificació major i sense reserves. Així el consiliari Enrique i Tarancón en el seu *Curso de Acción Católica*, publicat a Burgos l'any 1938,

poder que, exercitat en la forma més hàbil i subtil s'està esforçant a dominar a l'Església a través de l'Estat."⁴⁰ Però d'ací a situar en el grupet de clergues filonazistes el jove Vicente Enrique i Tarancón corre una gran distància només superable per la passió i la imaginació del bisbe de Conca. Totes les dades biogràfiques i experiències de Don Vicente es conjuren contra la hipotètica afició a la Falange, amb la qual va tindre seriosos disgustos en les seues primeres experiències al capdavant de l'Arxiprestat de Vinaròs.

3. La veritat de la guerra en la pràctica pastoral

Don Vicente ens diu en el seu llibre de records que va abandonar Galícia en els primers dies de març de 1938. A Saragossa es va trobar amb Leandro Colom, com li havia recomanat el seu bisbe, i amb altres sis sacerdots de la diòcesi tortosina. Van començar a planejar el treball pastoral que havien d'anar realitzant a mesura que avançaven les tropes nacionals. Semblava segur que prompte serien alliberats els dos arxiprestats de Tortosa: Gandesa, de la província de Tarragona, i Morella, de la província de Castelló. Les tropes avançaven a més amb la finalitat d'aïllar Barcelona de València. Vinaròs semblava situar-se entre els objectius més immediats. "Mossèn Leandro va exigir que em quedara amb ell a Gadesa per a anar recorrent les parròquies de l'arxiprestat i veure com s'hi podia iniciar el culte". Van arribar a Gandesa el divendres sant (15 d'abril) i van recórrer el poble anunciant que a l'endemà, dissabte sant, al matí –com se solien tindre abans els oficis– celebraríem la vigília pasqual. Aquella mateixa nit va donar Ràdio Nacional la notícia que l'exèrcit havia pres Vinaròs. Aquell esdeveniment i la presa de Castelló, que es considerava immediata, canviava el pla pastoral primer, perquè s'incorporaven a la zona nacional les tres quartes parts de la diòcesi tortosina. Va caldre distribuir els sacerdots de manera distinta i Don Leandro, que feia de vicari, va enviar Tarancón a Vinaròs on ja havia estat d'arxiprest els anys anteriors als de la Casa del Consiliari. De Gandesa a Vinaròs calia fer un gran tomb per esquivar els fronts, i Don Vicente va aconseguir colar-se en un camió de tropes de l'exèrcit.

dóna gràcies a Déu per la supressió dels funests partits polítics, substituïts per una organització única, Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS.

Va ser el primer sacerdot que va arribar a Vinaròs de sotana. José Antolí, encarregat de l'església de Sant Francesc, el va informar de tots els sacerdots assassinats des dels primers dies de la guerra. La seua primera sorpresa, durant les primeres setmanes, se la va dur quan va comprovar l'enorme assistència de públic als actes de la parròquia, com ja ho havia experimentat a Tui; tot açò semblava que faria més fàcil el seu ministeri. Però la majoria dels creients havien estat testimonis de l'odi de molts contra l'Església i contra els sacerdots. També havien experimentat com alguns dels que abans no apareixien com a "bons cristians" feien causa comuna amb els vencedors, encara que fóra per por.

"Reconeixien d'una banda que una cosa substancial havia fallat en l'actuació de l'Església quan s'havien produït aquells fenòmens inexplicables en un poble que nosaltres consideràvem massivament catòlic [...]. Mantenien la posició de poder de l'Església i del sacerdoci i pensaven fins en la coacció perquè tots els espanyols seguien sent fidels fills de l'Església."⁴¹ Aquestes reflexions de Tarancón indiquen ja el judici que ell s'anava formant de la pastoral de la postguerra i contra la qual ell havia decidit reaccionar.

Tot açò li fa exclamar com en un alleujament apostòlic: **"Va ser una veritable llàstima que en el pla diocesà i fins nacional no es fera una reflexió seriosa i profunda en aquells moments que podien ser decisius per al futur del cristianisme en la nostra pàtria. Massa fàcilment ens vam acollir a les seguretats que ens oferia la victòria militar."**⁴² En el fons aquestes expressions constituïen una crítica seriosa contra l'Església espanyola que havia gastat la seua fe en l'ajuda a una guerra civil fratricida.

Segona experiència negativa: sota l'autoritat dels militars, va existir una gran confusió de poders. A Vinaròs existia un coronel que era el cap militar de la plaça i que pràcticament tenia en les seues mans tots els ressorts. Aquell cap militar era el que donava les consignes a totes a les autoritats civils i intervenia quan ho considerava convenient en tots els problemes, àdhuc prescindint de

⁴⁰ Informe al Foreign Office. A causa de la ploma de Mr. Malley. (Vegeu Antonio Marquina, *La diplomacia Vaticana y la España de Franco, 1936-1945*), Madrid, CSIC, 1982, p. 219.

⁴¹ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos...*, p. 249 -50.

l'autoritat civil. L'alcalde de Vinaròs, bona persona, però inepta, va cometre una greu imprudència amb l'esposa d'un pres. El governador civil de Castelló el va destituir i es va proposar obligar Tarancón a suggerir-li un nom per a substituir-lo. Amb eixe gest demostrava l'arxiprest de Vinaròs la necessitat que sentia de separar el seu ministeri de les qüestions polítiques. El governador no podia o no volia entendre-ho i va amenaçar a l'arxiprest: "Tinga en compte que si no ho fa, puc ficar-lo a la presó per falta de col·laboració."

El seu primer any pastoral a Vinaròs va ser relativament tranquil. Va contar amb la col·laboració dels sacerdots i religioses que van ser eixint lentament del refugi que els havia forçat la persecució religiosa. Va suportar l'oposició del partit únic representant allí, com en moltes parts, pels falangistes, que pràcticament anaven fent-se els amos dels poders polítics. El rector de Vinaròs es lamenta del pas que ha donat el catolicisme espanyol: **"L'Església havia fet una opció clara: se sentia en el sagrat deure de donar suport a la protesta armada contra un règim injust i persecutori. Però mirava amb un poc de recel la Falange, perquè la seua filosofia no era obertament cristiana; no s'acabava de fiar de la Comunió Tradicionalista —la qual admirava pel seu catolicisme profund—, perquè el seu idealisme era perillós per a orientar el futur de la societat; i fins i tot coneixent la bona intenció dels militars, no estava segura que foren capaces d'assegurar la normalitat politico-social del nostre poble. Aquesta situació, que creà problemes, alguns de greus en l'àmbit general —problemes que no tenen cabuda en aquests records—, tenia també les seues conseqüències en l'àmbit local. I en tenia respecte a l'Església i als sacerdots, que són les que jo vaig haver d'experimentar."**⁴³

Aquella servitud, quasi massiva, dels militars i de tot el poble cap a l'Església va començar a donar-li que pensar a l'arxiprest de Vinaròs. "Tots — escriu— volien recolzar-se en nosaltres o, millor, tindre'ns a la seua disposició. Amb la condició que no discutírem les seues decisions: les havíem d'aprovar

⁴² Ibidem, p. 250.

⁴³ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos de...*, p. 297.

plenament i havíem de defensar el caràcter de croada del que ja es deia comunament la guerra d'alliberament.”⁴⁴

Hi haurà prou d'esmentar alguns incidents, suficients per a reflectir la situació. Sens dubte va haver de sentir una de les emocions més dramàtiques, quan l'autoritat militar li va demanar que anara a la presó per confessar els que havien de ser executats de matinada. Va intentar saber si havien estat jutjats conformement amb la justícia militar i va tindre la certesa que aquelles condemnes eren fruit de judicis sumaríssims. Li van demostrar que els capellans militars estaven ocupats en el front proper de l'Ebre on estaven contenint un exèrcit republicà més potent. Aquella nit de la presó hagué de ser la més negra de sa vida. Tots els condemnats havien sigut catòlics en la seua joventut i recordaven l'exemple de sa mare. Però ningú volia confessar-se perquè li semblava l'acte més hipòcrita de la seua vida. No tenien res contra la Verge i l'Evangeli, però odiaven els capellans i els bisbes. Va aconseguir per fi entrar en conversa amb un dels més vociferants, i acostant-se a ell li va murmurar a cau d'orella: “Tots som culpables, perquè ens enfrontem uns amb uns altres sense esforçar-nos a buscar la convivència de tots els espanyols”. Es va establir una certa confiança i va començar a contar-li la seua vida... “Em va dir que era comissari de l'exèrcit roig: que tenien la missió de mantindre la moral dels combatents i de fomentar l'odi contra la societat establida que estava dominada pels rics.”

Al final de la guerra, a l'abril de 1939, es va accentuar el poder dels falangistes. Quan el trasllat de les restes de José Antonio Primo de Rivera a El Escorial, van donar l'ordre que es posara en el mur façana de l'Església la llista de tots els nacionals morts en la guerra. Calia gravar també, en l'atri de l'església, el nom de José Antonio i doblar les campanes durant les hores del soterrament. “Els sacerdots havíem rebut aquestes notícies amb sorpresa i vam demanar instruccions al bisbe diocesà. Ells tampoc havien rebut res oficialment. La primera notícia oficial la vaig tindre per la delegada de la Secció Femenina de Vinaròs. No estaven molt segurs que jo hi accedira.”

⁴⁴ Ibidem.

A propòsit de la decisió que va prendre el coronel, comandant de la plaça, perquè en avant no parlaren, al final de les manifestacions, sinó un militar i el rector, confessa espontàniament: "No vaig tindre inconvenient a accedir a la petició. I fins i tot vaig creure llavors que podia fer un bé, des del meu punt de vista sacerdotal, en aquelles al·locucions que, sent patriòtiques, era també profundament religioses. Després he pensat, no poques vegades, en el significat que els uns i els altres havien de donar, no només a les meues intervencions, sinó a les de tants sacerdots i bisbes que durant la guerra ens sentíem obligats a fer-les. Sempre, com és lògic, en un to patriòtic i cristià, però defensant obertament una de les parts en guerra i beneint el que, en els inicis, havia estat una revolta i era ara una autèntica guerra civil. Davant els ulls dels de l'altre bàndol, l'Església apareixia com a aliada amb els seus enemics."⁴⁵

"Quan pense ara [per 1984] en eixa experiència pastoral que va ser, sens dubte, l'obra a la qual vaig dedicar els meus primers afanys i fins a les meues il·lusions, no acabe de precisar-ne el valor. [...] No vam saber desprendre'ns de les connotacions religiosopolítiques d'aquella època. La unitat catòlica que pràcticament es convertia en el que després s'ha dit el nacionalcatolicisme, pesava molt en el nostre ànim. El caràcter triomfalista i de domini social del catolicisme el consideràvem com una exigència de la mateixa fe."⁴⁶ Aquelles "pastorals d'autoritat" dependents de les estructures estatals, és a dir dels "vencedors de la guerra" va introduir la comunitat catòlica en un mar de confusions.

Tan prompte com va ser nomenat bisbe de Solsona, va començar a expressar amb més llibertat les seues sospites sobre la guerra. Es va fer públic el dia 1 de desembre de 1945; va ser ordenat al seu poble natal Borriana el 24 de març de 1946. La seua primera pastoral publicada en el Butlletí Oficial Eclesiàstic de Solsona està datada dos mesos més tard, al maig de 1946. Als seus 38 anys, el

⁴⁵ *Recuerdos...* ibidem. Mereix la pena contrastar aquest pensament de Tarancón amb el que exposa al llarg del seu llibre Pedro Cantero en *La Hora Católica de España*, on s'intenta demostrar els avantatges d'una pastoral molt més eficaç com més bé se sotmet al poder d'un Estat veritablement catòlic. "Avui, pel que fa a la nostra Pàtria les coses han canviat radicalment. Ja no existeix a Espanya l'Estat liberal i laic. Un Estat antiliberal i profundament catòlic, en mans d'un Cap, Capità d'una Croada gloriosa, ha sorgit animat dels millors desitjos d'arribar a ser Estat Nou, tipus d'un Estat Catòlic i modern, dins de les seues condicions històriques particulars." *La Hora Católica...* Ediciones Ruta, 1942 p. 71.

⁴⁶ V. Enrique i Tarancón, *Recuerdos...*, p. 347-9.

bisbe més jove de l'episcopat espanyol, es va decidir a expressar el seu programa pastoral i va decidir començar per exposar la visió política d'Europa i Espanya que havia anat calant en el seu esperit. Després de les dues guerres, l'espanyola i segona mundial, regnava, al seu judici gran "confusionisme". Aquesta confusió es manifesta, abans de res, en el terreny de la política. "Lluny del nostre ànim en barrejar-nos en assumptes i problemes humans aliens per complet al nostre ministeri pastoral i que Déu ha deixat a la lliure discussió dels homes [...]. Volem tan sols constatar un fet que està la vista de tots, perquè pot aprofitar-nos després per donar més eficiència pràctica a les nostres orientacions i consells. Va semblar per un moment que assistíem a l'enfonsament i al fracàs dels règims democràtics. Els moviments totalitaris, que van sorgir com una protesta i com una reacció extrema i violenta contra aquells, amenaçaven d'envair el món i ja s'afanyaven a celebrar els funerals de les democràcies. Però va fracassar sorollosament el totalitarisme, almenys en algunes de les seues branques, i es va decretar la seua desaparició en nom de la democràcia, que va recobrar la seua antiga esplendor i puixança, si hem de creure en les paraules."⁴⁷

"En el plànol internacional —escriu— el capitalisme i el comunisme van agafats del braç en un maridatge híbrid i absurd, que ha d'augmentar necessàriament la confusió. En la nostra pàtria l'orientació de l'Estat no pot ser ni més bella, ni més avançada ni més cristiana. Però hem de confessar, d'una banda, que la Nació no està a l'altura de l'Estat i, per una altra, que múltiples dificultats, força comprensibles, impedeixen que les lleis magnífiques de l'Estat siguin aplicades amb tota exactitud i justícia. A més s'ha produït com a conseqüència de la nostra guerra-croada una reacció de tipus sentimental que fomenta la desorientació. No hi ha dubte que la nostra Croada va haver d'enfrontar-se amb el socialisme i comunisme i que la nostra victòria suposa un triomf sobre aquests sistemes injusts i anticristians. I la gran massa del poble que és sempre simplista en els seus judicis, ha volgut veure en el triomf sobre els sistemes socialistes una reculada en el liberalisme econòmic d'antany. No s'han adonat, o no han volgut adonar-se'n —en molts sectors aquesta reacció va ser marcadament egoista— que

⁴⁷ V. Enrique i Tarancón, *Programa Pastoral*, BOE, maig de 1946, pàg. 99 –101.

el socialisme a pesar de la injustícia dels seus principis i de la violència dels seus procediments havia aconseguit un progrés just en la legislació social, i que el rebuig que es va donar al socialisme amb la nostra guerra d'alliberament, no podia significar una aprovació de les injustícies del règim capitalista.”⁴⁸

No deixa de ser paradoxal que davant aquest testimoniatge profranquista hi sorgisca un lament profund per l'absència o declivi de la moral social i pública. La carta pastoral atribueix a la guerra gran part de la relaxació de la moral pública, dels vincles familiars i dels costums. “La durada excessiva d'aquestes dues guerres va fer que es formara un ambient d'immoralitat que, encara sense voler, influeix en totes les consciències... Avui es justifica fàcilment el guany il·lícit i fabulós, s'aprova l'estraperlo en gran escala, es considera inevitable la corrupció dels costums, es lloa la mentida i la ficció... Avui es dóna el contrasentit que mentre s'adverteix una reacció favorable cap a l'església i cap al dogma catòlic, de caire intel·lectual o doctrinal, es nota un descens marcat en l'ordre moral. Avui es veuen les nostres esglésies més concorregudes que abans de la guerra, però es donen molts més casos que abans de matrimonis desavinguts, de famílies trencades, de marits infidels, d'immoralitats públiques i de xiques corrompudes.”⁴⁹

“Semblava com si aquella guerra, que tenia caràcters de veritable Croada, haguera de produir un canvi notable en les conviccions dels homes. I encara molts s'havien forjat la il·lusió que, com a conseqüència d'aquesta, es produiria una transformació radical en les conviccions i en els costums. Però aquella reacció de caire purament sentimental va passar prest i les coses en el terreny particular i privat van seguir el mateix rumb que abans, accentuat, com és natural, pels gèrmens de desordre i desmoralització que duu amb si tota guerra.”⁵⁰ Durant els 18 anys del seu pontificat a Solsona va escriure 64 cartes pastorals. Algunes, com *Orientaciones Sociales* (1948), catecisme complet de la doctrina social de l'Església i *La Incògnita de la Juventud* (1957), es van convertir en llibres que van ser difosos per tota la geografia espanyola.

⁴⁸ V. Enrique i Tarancón, *Programa Pastoral*, p. 103.

⁴⁹ V. Enrique i Tarancón, *ibidem*, p. 104.

⁵⁰ V. Enrique i Tarancón. *Nuestro Programa*, pàg. 111-12.

El dia 7 de setembre de 1947, el bisbe de Solsona, havent de viatjar a Roma per a la visita *ad limina*, va tindre ocasió d'assistir a l'audiència que el papa va concedir als homes de l'Acció Catòlica Italiana. Aquelles paraules de Pius XII van tindre per a ell "aire de consigna i valor d'arenga". Eren —diu Tarancón—com "una crida a sometent". Per això es va decidir a dedicar la pastoral de 1949 (quasi sempre l'escrivia al març, en l'aniversari de la seua ordenació episcopal) a reproduir molts de les afirmacions del papa i aplicar-les a la situació espanyola. Es tractava, ni més ni menys, que del règim dictatorial i el democràtic. Li va causar especial impressió la frase següent, pronunciada dos anys vaig després de la fi de la Segona Guerra Mundial, en referir-se expressament a l'acció dels catòlics en aquells precisos moments: "Si en aquests moments hi ha res pot infondre por, és la por mateixa. No hi ha pitjor consellera, especialment en les circumstàncies presents... La por, avergonyida d'ella mateixa, una de les coses que fa més bé és disfressar-se. En uns es desfigura sota la mentidera vestidura de l'amor cap als oprimits, que consisteix només en paraules, com si els pobles que pateixen pogueren traure profit de l'error i de la injustícia, de tàctiques demagògiques i de promeses que mai podran ser complides. En canvi, en uns altres, la por es cobreix amb les aparences de la prudència cristiana i amb tal pretext s'està callant, quan el deure exigiria que es dirigira als rics i als poderosos l'intrèpid *non licet* i que se'ls reprenguera clarament."

No és difícil descobrir en aquestes paraules la lluita interior que lliurava en el seu interior el bisbe de Solsona. Per això van fer tant d'efecte en el seu esperit. La por i la prudència estaven tenallant l'episcopat espanyol i va seguir bloquejant les seues declaracions col·lectives fins a l'inici dels anys 70. Els prelats espanyols més oberts responien amb la mateixa pregunta als nostres suggeriments de suport més decidit als Grups Apostòlics de seglars: I després de Franco què? El caos i el retorn a la persecució de la Segona República es reproduïa en la seua memòria. La jerarquia espanyola tenia molt que agrair al Generalíssim i havia arribat a la persuasió que sense Franco la situació podia empitjorar i fins retrocedir perillosament i tot. Repetim les paraules de Pius XII que repercutien sense parar en els timpans tan sensibles de Tarancón: "La por, avergonyida d'ella mateixa, una de les coses que fa més bé és disfressar-se." Existeix una mentidera vestidura

de l'amor cap als oprimits, que es revesteix de meres paraules, de discursos i de exhortacions a la submissió, "com si els pobles que pateixen pogueren traure profit de l'error i de la injustícia". "En uns altres, la por es cobreix amb les aparences de la prudència cristiana i amb tal pretext s'està callant, quan el deure exigiria que es dirigira als rics i als poderosos" per a denunciar la seua conducta. Aquestes observacions que feia el bisbe de Solsona al setembre de 1947 podrien haver estat escoltades pels seus germans en l'episcopat, podia haver aprofitat de plantejament per a eixa "reflexió més profunda" que ell troba a faltar en els seus *Recuerdos de Juventud* i que hagueren contribuït a la reconciliació de vencedors i vençuts i a llavar el silenci culpable del gran silenci davant la sanguinària repressió franquista.

Tot açò anava introduint el bisbe de Solsona en un judici sobre la qualitat del nostre catolicisme: "Qui no ha escoltat dir moltes vegades que la fe del nostre poble és una fe fofa, sense cultura, sense quasi conviccions: una fe purament rutinària i sensiblera, quasi una fe sense obres?" I ací sota el record obligat de la guerra encara recent, contínuua: "Els mateixos que es van jugar la vida alegrement al camp de batalla, per la causa de Déu principalment, no són capaços ara de sacrificar la seua comoditat, els seus interessos, les seues passions, els seus apetits. L'audàcia s'ha convertit en covardia."

En l'any 1950 Tarancón es veu obligat a enfrontar-se amb el pessimisme, la rutina i fins al sentit de traïció que adverteix en els seus sacerdots. És inútil imposar un ambient per força. "La prova més fefaent la podem trobar en el que ha esdevingut en el nostre poble després de la guerra d'alliberament. Allò va ser una reacció violenta contra el comunisme i contra el laïcisme anterior." I continua amb el paràgraf següent: "Però el fenomen ha estat estrany i trist, encara que molt allixonador. L'ambient de croada i de reacció contra el laïcisme no ha quallat en el nostre poble. L'ambient oficial ha canviat; però l'ambient real del nostre poble no. Va haver-hi un parèntesi que semblava afalagador. Va semblar per un moment que s'havia produït una reacció real i veritable, àmplia i nacional, de caire religiós i cristià. Però no ha estat així. Es va tancar el parèntesi i l'ambient dels nostres pobles en l'ordre religiós i moral no ha canviat. Que aquesta és

precisament la raó més poderosa per al nostre pessimisme. La moralitat anava descendint abans de la guerra i ha donat una baixada terrible després d'aquesta. L'ambient religiós dels nostres pobles s'havia esvaït i encara no l'hem recuperat."⁵¹

Dos mesos més tard es va veure forçat a llançar un crit d'alarma contra l'Administració pública, i concretament contra els dirigents de la fiscalia de taxes, que duïen la distribució de la farina. "No podem callar. No hem de callar per més temps... No ens n'eixim del nostre camí quan afrontem aquest problema i quan escrivim aquesta carta pastoral per defensar el dret dels pobres i dels obrers a tindre pa en abundància i en la quantitat que en necessiten per a dur una vida digna i humana... Per a qui té diners abundants, i no són pocs els que s'han enriquit desmesuradament en aquests darrers anys, no existeixen privacions. Amb diners es pot adquirir avui tot el necessari per a la vida i fins i tot moltíssimes coses supèrflues. Hi ha molts que poden viure una vida eufòrica, sense que hagen de renunciar a cap gust ni a cap desig. Però eixos riures i eixes alegries d'uns no poden apagar els clams de la munió que pateix fam i que viu en la misèria. [...] Avui, no ens enganyem, són molts els que desconfien de l'Estat i de les organitzacions socials i polítiques, i desconfien alhora de l'Església i del seu veritable desig de buscar el benestar material de tots els homes. Avui són molts els que miren amb prevenció i recel a les organitzacions de l'Església. Avui, bona part dels obrers i de la classe mitjana i tot no creuen en les bones intencions del Govern ni en la sinceritat dels bisbes, perquè a tots ens jutgen amb el mateix criteri i a tots ens arriba a el seu recel, la seua prevenció, potser el seu rancor."⁵²

La carta va arribar, com calia esperar, al Consell de Ministres. Alberto Martín-Artajo, ministre d'Afers Exteriors, que l'havia promogut per a l'episcopat, pel coneixement i l'amistat que tenia amb Don Vicente des dels seus temps de president nacional d'Acció Catòlica, va ser l'encarregat de renyar-lo severament. Franco pretenia un càstig exemplar i va cridar el nunci Cicognani, qui li va comunicar, amb la ironia que el caracteritzava, com a conseqüència de l'entrevista que havia tingut amb el cap de l'Estat: "Vostè no eixirà de Solsona fins que el

⁵¹ V. Enrique i Tarancón, *La actuación sacerdotal*, BEO, febrer de 1950, p. 91.

⁵² V. Enrique i Tarancón, *El pan nuestro de cada día, dánosle hoy...* BOE, març de 1950, pàg. 131-198.

Generalíssim no digerisca convenientment tot el pa que, segons vostè, no arriba als pobres.”

No es va arribar a complir aquesta amenaçadora profecia. Les vagues dels miners d'Astúries de començaments dels anys 60 van forçar a buscar un prelat de diàleg. Durant el sopar celebrat en la Universitat de Comillas i a la qual vaig ser convidat, el nou nunci Riberi va sol·licitar el parer de la mitja dotzena dels professors assistents: tots van coincidir en la persona de Vicente Enrique i Tarancón. Franco hagué d'accedir a presentar-lo al papa sense gran convenciment. Va ser arquebisbe a Oviedo durant els anys 1964 a 1969. En una de les seues excursions al principat per a la pesca del salmó, va voler el cap de l'Estat que estiguera Tarancón entre les autoritats convidades. En un apart amb l'arquebisbe li va confessar amb sinceritat: “Veig que és vostè un bon pastor, perquè ací es nota el seu tacte reconciliador.” Segur que Don Vicente aquella nit va dormir molt més tranquil.

Senyores i senyors, he volgut cenyir-me expressament a la relació de Don Vicente Enrique i Tarancón amb la guerra civil. Va seguir dient-li 'croada' fins i tot després de la desaparició de Franco, a qui va qualificar com 'home excepcional'. Ángel Herrera a propòsit de la carta col·lectiva ja preveia “la fabulosa tasca dels apologistes catòlics, per justificar l'actitud belicosa de l'Església espanyola”.⁵³ Mai no va deixar de censurar la malaptesa dels intransigents que no distingien la qüestió de la monarquia i del règim republicà d'aquella altra més profunda i secular que es va dir 'la qüestió religiosa'. Un bisbe gens manipulable va arribar a la presidència de la Conferència Episcopal en 1971 i des d'eixe moment va girar el timó de l'Església espanyola. Més d'un lustre després de la clausura del Concili les coses a Espanya estaven més difícils i tot, i l'episcopat espanyol va haver d'enfrontar-se amb la doble acusació d'infidelitat i oposició al poder constituït. Posteriorment es va distingir per la defensa de la llibertat religiosa, va haver d'enfrontar-se amb els defensors d'un Estat anacrònic pretesament confessional en el qual vivien endropits els franquistes preconciars, que gosaven invocar raons religioses. Mai no va tallar les seues relacions i sempre va ser rebut cortesament

per tots els governants de qui discrepava públicament, però als quals mai va faltar al respecte, ni va abandonar les formes de cortesia. Espere que aquest homenatge ens aprofite a tots per a imitar-lo en l'amor a la veritat, en la possibilitat del diàleg i el ressorgiment de l'esperit de consens. Moltes gràcies.

⁵³ Ramon Muntanyola, *Vidal y Barraquer, el cardenal de la pau*. Barcelona, Ed. Laia, 1974, p. 426.